

(Kora) Újkori magyar paleográfia 2019/2020. I. szemeszter

TEMATIKA

1. Forrástani és paleográfiai alapfogalmak. Szakirodalom és forráskiadások.
2. A forrás feldolgozás gyakorlati tudnivalói, rövidítések, keltezés feloldása, átírási és helyesírási kérdések, címzések, megszólítások.
3. Kora újkori és újkori magyar nyelvű kéziratok sajátosságai.
4. Forrástípusok.
5. Ismerkedés a kora újkori latin és német nyelvű kézírással.
6. Magyar rovásírás a kora újkorban

AJÁNLOTT KÉZIKÖNYVEK ÉS FORRÁSKIADÁSOK

Rövidítések

DTT	Digitális Törvényhozási Tudástár
EDA	Erdélyi Digitális Adattár
EM	Erdélyi Múzeum
HtK	Hadtörténelmi Közlemények
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MEK	Magyar Elektronikus Könyvtár
MKSz	Magyar Könyvszemle
MNy	Magyar Nyelv
Sz	Századok
TT	Történelmi Tár

Bibliográfia

Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. I. 1711-ig, II. 1711-1825, III. Kiegészítés és névmutató. Bp, 1951–.

Kosáry Domokos–Kulcsár Krisztina: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába 1,3 1 Általános rész ; 3. Megyei levéltárak és forrásközlések., Budapest, Osiris K. [u.a.], 2008.

Kosáry Domokos–Kulcsár Krisztina–Szakály Orsolya: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I-II. kötet - 4. Városi, mezővárosi és községi levéltárak és forrásközlések, Bp., MTA Történettudományi Intézet, 2015.

Hazai kéziratkatalógusok

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. Összeáll. Lukinich Imre. Bp., 1935.

A budapesti magyar Kir. Egyetemi Könyvtár kéziratainak címjegyzéke. – Catalogus manuseriptorum Bibliothecae reg. Scient. Universitatis Budapestiensis. Tomus I. Pars 1–2. Bp, 1889–1894.; Tomus II. Pars 3. Bp, 1907.; Tomus II. Pars 4. Index Bp, 1910.

Az Országos Széchényi Könyvtár magyar nyelvű újkori kötetes kéziratának katalógusa.

www.arcanum.hu/oszk

Fekete Csaba – Szabó Botond: A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa. Bp., 1979.

Szabó Flóris: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1981.(2.)

L. Kozma Borbála – Ladányi Sándor: A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa. Bp., 1982.

Börzsönyi József: A Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Sárospatak) kéziratkatalógusa. Bp., 1986.

Iványi Sándor: Az Egri Főegyházmegeyi Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp. 1986.

Szabó György: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagy könyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa. Bp., 1987.

Boros István: A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1989.

Bánhegyi B. Miksa: A Győri Egyházmegeyi Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1991.

Beke Margit: Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményének katalógusa. Bp., 1991.

Böröcz Enikő: Az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest) kéziratkatalógusa. Bp., 1993.

Tóth Béla: A Váci Egyházmegeyi Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1999.

Adorján Imréné – Szabó András: A Csurgói Református Gimnázium, valamint a Kecskeméti, Kiskunhalasi és Kunszentmiklósi Református Egyházközsegek könyvtárainak kéziratkatalógusa. Bp., 1999.

Koltai András: A Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltárának kéziratkatalógusa. I. Bp., 2000.

Kézikönyvek, segédletek

Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp., 1978.

Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601-1874. Bp., 1985.

Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp., 1991.

Dányi Dezső – Zimányi Vera: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Bp., 1989. 15-22.

Ereky A.: Mérték-, súly- és pénzisme. Székesfehérvár, 1881.

Léederer Emma: Régi magyar űrmértékek. Sz (1923) 123-, 305-.

Magyar helységnév-azonosító szótár. Szerk. Lelkes György. Baja, 1998.

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16.sz. közepén. I–II. Bp. 1990.

Szentpétery Imre: A kronológia kézikönyve: a Chronologia és az Oklevéltani naptár összevont, javított és bővített kiadása; a szerző hagyatékának felhasználásával sajtó alá rend. Gazda István; kieg. Érszegi Géza, Raj Tamás, Szögi László, Bp., 1985. (<http://mek.oszk.hu/05400/05442/>)

Graesse, Johann Georg Theodor: Orbis Latinus: Lexikon lateinischer geographischer Namen d.

Mittelalters und d. Neuzeit. Braunschweig, 1972. (<http://www.columbia.edu/acis/ets/Graesse/contents.html>)

Varga Imre – Kiss Mária – Kövy Zsolt: Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához, Bp., 1991.

Levéltári ismeretek kézikönyve. Szerk. Endrényi Ferenc. Bp., 1980.

Ember Győző: Levéltári terminológiai lexikon. Bp., 1982.

Levéltári ismeretek kézikönyve. Szerk. Endrényi Ferenc. Bp., 1980.

A Magyar Országos Levéltár fond- és állagjegyzéke. 1. rész. A-P. szekciók; 2. rész Q-X. szekciók és mutatók. Bp., 1959–1960.

A Magyar Országos Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke. III. „X” szekció. Mutató az I–III. kötethez. Bp., 1975.

Magyarország levéltárai. Szerk. Balázs Péter. Bp., 1983.

Hóman Bálint: A forráskutatás és forráskritika története. In: A magyar történettudomány kézikönyve. Vol. 1. 3/A. Bp., 1925.

Néhány szöveggyűjtemény és fontosabb forráskiadás

XVI–XVII. sz.-i paleográfiai szöveggyűjtemény I–II. Szerk. Újváry Zsuzsa – Zimányi Vera. Piliscsaba 1996.

Molnár Béla – Kotzmann János: Régi magyar borjegyzék 1515-ből. Kereskedelmi Szakoktatás (1903) 353–358.

Kotzmann János – Molnár Béla: Számadólevél 1554-ből, Kovarcz Lőrinc számadása száz forintról. Kereskedelmi Szakoktatás (1904) 105–109.

Urbáriumok XVI–XVII. Szerk: Maksay Ferenc. Bp., 1959.

Úriszék. XVI–XVIII. sz.-i perszövegek. Szerk. Varga Endre. Bp., 1958.

Moldvai csángó-magyar okmánytár. 1467–1706. 1–2. Szerk. Benda Kálmán. Bp., 1989.

Magyar törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek (Corpus juris hungarici). Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Bp., 1899.

Magyar törvénytár. 1540–1848. évi erdélyi törvények (Corpus juris hungarici). Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Bp., 1899.

Monumenta comitalia regni Hungariae. MOE. Bp., I–XII. 1874–DTT

Erdélyi Történelmi Adatok. Szerk. Mikó Imre. I–IV. MEK

Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor Bp., I–XII. EDA

Levéلكiadások

Abaffy Erzsébet E.: Dunántúli missilisek a XVI. századból, Budapest, MNT, 1968.

Darvas Anikó: Huszonöt levél a 16. századból: hasonmás kiadás betűhű átirattal, Budapest, M. Nyelvtud. Társ., 2006.

500 magyar levél a XVI. századból. Csányi Ákos levelei Nádasdy Tamáshoz (1549–1562) 1–2. Szerk. Óze Sándor. Bp., 1996.

Régi magyar levelestár (XVI–XVII. sz.) Vál., sajtó alá rend., bev., jegyz. Hargittay Emil. Bp. 1981.

Régi magyar nyelvemlékek. II. kötet. Vegyes tárgyú magyar iratok 1342–1599. Szerk. Döbrentei Gábor. Buda, 1840.

Magyar leveles tár. I. Négyszáz magyar levél a XVI. századból. 1504–1560. Közli Szalay Ágoston. Pest, 1861.

Hanthó Lajos: Gosnovicer Mátyás leveles könyve [Libellus expeditionum missilium studio et opera Matthiae Gosnoviceri Junioris Leuchovienis collectarum]. – A lőcsei Magyar Királyi Főreáltanoda értesítője. 2. szám. 1871. Szerk. Hanthó Lajos. Kassa, 1871, 1–9.

Oláh Miklós Levelezése. Kiad. Ipolyi Arnold. Bp., 1875.

Deák Farkas: Wesselényi Anna özv. Csáky Istvánné (1584–1649) életrajza és levelezése. Bp., 1875.

A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 1632–1660. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp., 1875.

Bethlenfalvi gr. Thurzó György Levelei nejéhez, czoborszentmihályi Czobor Erzsébethez 1590–1616. 1–2. Kiad. gr. Zichy Edmund. Bp., 1876.

Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei. Bp. 1879.

Károlyi Árpád – Szalay László: Nádasdy Tamás családi levelezése. Bp. 1882.

Pázmány, Lippay és Esterházy levelezése I. Rákóczy Györggyel. Közli Beke Antal. Bp., 1882.

Deák Farkas: Gr. Tököly Imre levelei a gr. Teleki család marosvásárhelyi levéltárából. Bp. 1883.

Bethlen Gábor fejedelem levelezése. Kiad. Szilágyi Sándor. Bp., 1887.

Alsó-sztregovai és rimai Rimay János államiratai s levelezése. Kiad., bev. Ipolyi Arnold. Bp., 1887.

Szenci Molnár Albert Naplója, levelezése és irományai. Kiad. Dézsi Lajos. Bp., 1898.

Teleki Mihály Levelezése, 1–8. Szerk. Gergely Sámuel. Bp., 1905–1926.

R. Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve. Bp. 1908.

- Visegrádi János*: Wesselényi Ferenc levelei 1646–1664. – Adalékok Zemplén vármegye történetéhez Sátoraljaújhely, 1909, 292–301; 1910, 33–64, 134–149.
- Pázmány Péter Összegyűjtött levelei, I–II. Kiad. Hanuy Ferenc. Bp., 1910–1911.
- A budai basák magyar nyelvű levelezése, I. 1553–1589. Szerk. Takáts Sándor, Eckhardt Ferenc, Szekfű Gyula. Bp., 1915.
- Széki gróf Teleki József özvegye Bethleni Bethlen Kata grófnő írásai és levelezése. 1700–1759. I. kötet. Kiad. Szádeczky Kardoss Lajos. Bp., 1922.
- Házi Jenő*: XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron, 1928.
- Trócsányi Zoltán*: A leghosszabb magyar káromkodás. Horváth Mihály szitkozódó levele Szabó Gyurkához 1663-ban. In: Uő.: A történelem árnyékában. Bp., 1936, 64–67.
- A két Zrínyi Miklós körmendi levelei. Közzéteszi Iványi Béla. Bp., 1943.
- Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése. I–II. kötet. Kiad. Veress Endre. Kolozsvár, 1944.
- Két vitéz nemesúr, Telegdy Tál és János levelezése a XVI. század végéről. Kiad. Eckhardt Sándor. Bp. 1944.
- Jobbágylevelek. Összeáll, előszó H. Balázs Éva. Bp., 1951.
- Végyvári levelek. (Egri és váradai pasák s szolnoki bégek levelezése magyar végyvári kapitányokkal és hódoltsági helységekkel) 1660–1682. Sajtó alá rend., bev., jegyz. Izsépy Edit. Bp. 1962.
- Szigetvári várkapitányok levelezése 1550–1561. Szigetvári Várbaráti Kör, 1971.
- Erdélyi jobbágyok panaszlevelei. Kiad. Kovách Géza. Bukarest, 1971.
- Ecsedi Báthory István levelei Bocskaihoz Szeged, 1972.
- Benda Kálmán*: Nyáry Pál és Várday Kata levelezése 1600–1607. Kisvárd, 1975.
- Utazások a régi Európában. Peregrinációs levelek, útleírások és útinaplók (1580–1709). Vál., előszó, jegyz. Bonder Pál. Bukarest, 1976.
- Szeretők és házastársak. A leveleket vál, utószó, jegyz. Erdődy Edit. Bp. 1978.
- Literátor-politikusok levelei Jenei Ferenc gyűjtéséből (1566–1623). Sajtó alá rend. Jankovics József. Bp.-Szeged, 1981.
- Bethlen Miklós Tevelei (1657–1698), 1. kötet; (1699–1716), 2. kötet. Összegyűjt, sajtó alá rend, bev., jegyz. Jankovics József. Bp., 1987.
- Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653). Kiad. S. Lauter Éva. Bp., 1989.
- Tudóslevelek. Művelődésünk külföldi kapcsolataihoz 1577–1797. Szeged, 1989.
- „Im küttem én orvosságot” Lobkowitz Poppel Éva levelezése, 1622–1640. Összegyűjtötte, sajtó alá rend. és a kísérőtanulmányt írta Kincses Katalin, Bp., 1993.
- Magyar leveleskönyv I–II. Szerk. Balogh József és Tóth László. Kiadja H. Balázs Éva. Bp., 2001.
- Orczy Törinc és leveleskönyve. Közzéteszi H. Kakucska Mária. Bp., 2003.
- Iványi Béla*: A Batthyány nemzetség körmendi levéltárának XVI–XVII. századi missilis levelei (1526–1700) – A körmendi levéltár missilis levelei (2. rész 1526–1700). A kézirat anyagát rendezte, és a technikai szerkesztést végezte Vizi László. Körmend, 2005.
- Bethlenfalvi Thurzó Elek levelezése (Források a Habsburg–magyar kapcsolatok történetéhez) I. 1526–1532. Közreadja és bev. Erdélyi Gabriella. Bp., 2005.
- Károlyi Árpád*: Magyar missilis levelek Békés Gáspár zavargása és Báthory István lengyel királlyá választatása történetéhez. Közölve a bécsi államlevéltárból. TT (1879) 738–740.
- Szádeczky Lajos*: Magyar levelek a XVI. század közepéről. TT (1880) 597–601.
- Szádeczky Lajos*: Kovacsóczy Farkas levelei (1577–1594). TT (1892) 684–699; 1893, 33–51.
- Merényi Lajos*: Esterházy Miklós levelei Nyáry Kristinához 1624–1639. TT (1900)
- Merényi Lajos*: Esterházy Miklós újabb levelei Nyáry Kristinához. TT (1901)
- Komáromy András*: Magyar levelek a XVI. század közepéből. TT (1907; 1908; 1911)

Merényi Lajos: Wesselényi Ferencz levelei füleki kapitánysága idejéből, 1639–1644. HtK (1893)
Eckhardt Sándor: Jobbágy levelek a XVI. századból. MNy (1949) 332–334; (1950) 88–90, 272–274;
(1954) 202–205, 484–490; (1959) 543–546; (1960) 387–392; (1963) 481–487.
Eckhardt Sándor: Magyar levelek a XVI. század első feléből. MNy (1955)
Csapodi Csaba: Kiadatlan Zrínyi-levelek. ItK (1962) 639–657, 740–756.
Spáczay Hedvig – Gottreich László: Losonczy Anna ismeretlen levelei. HtK (1966)
Fodor Zsuzsanna – Nagy Zsuzsanna: Magyar főurak levelei a zágrábi püspökhöz (1611–1703) Lymbus
(2006) 129–139.
Horn Ildikó: Bethlen Györgyhöz és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574). Lymbus (2008) 7–42.
Eckhardt Sándor: Levelek a XVI. sz.-ból. MNy (1963) 481–487.

Album amicorum, napló

Latzkovits Miklós: Inscriptiones Alborum Amicorum. 16–18. századi hungarika jellegű albumbejegyzések
adatbázisa. <http://iaa.jgypk.hu/>
Homonnai Drugeth Bálint Naplója. Kiad. Naményi István. Tudománytár, Értekezések, 5. köt. (1839) 172–
182, 252–261, 315–324, 363–375.
Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból. Gyulafy Lestár följegyzései. Bp. 1881.
Bezerédj Zsigmond Utazási naplója 1665-ből. Közli Marczali Henrik. TT (1883) 353.
Komáromy András: Forgách Imre naplója. Turul (1889)
Ifj. Kemény Lajos (közli): Probatio Calami [1632, 1651]. TT (1890) 196–197.
Wertner Mór: Magyarok külföldi emlékkönyvekben. EM (1904) 334–339, 473–476.
Jakó Zsigmond: Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma. – Acta Historiae Litterarum Hungaricarum.
Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Tomus X–XI. Szeged, 1971. 59–72.
Bethlen Mihály Útinaplója [1691–1695]. Sajtó alá rend., utószó Jankovics József. A latin szövegeket ford.,
jegyzetek Kulcsár Péter. Bp., 1981.
Batthyány Kristóf európai utazása 1657–1658. Szöveggond., utószó Szelestei Nagy László Bp.–Szeged,
1988.
Szelestei N. László: Hranicae Mátyás (1569–1618 után) bejegyzései egy Eber-féle Calendarium
historicumban. Lymbus (1992)
Gömöri György: A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései. Lymbus
(2005) 49–53.
Iványosi-Szabó Tibor: Probatio calami (Tollpróbák a XVII. századból). Forrás (2006)4,
90–112.

Bevezetés a latin nyelvű forrásokhoz

Latin forrásszöveg olvasási és fordítási gyakorlatok. Szerk. Dóka Klára. Bp., 1988. Levéltári módszertani
füzetek 7.
Acsay István: Latin szöveggyűjtemény az iskolai auktorokból rögtönzött fordítások gyakorlására: a
középszkolák III–VIII. osztályai és az érettségi vizsgálat számára. Bp., 1914.
Tóth Rezső: Deák iskola (Latin olvasmányok). Bp., 1900.
Eperjessy Kálmán – Juhász László: Szemelvények a magyar történelem latinnyelvű kútfőiből. Bp. 1935.
Enchiridion... – A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Szerk. Marczali Henrik. Bp., 1902.

Szakirodalom az egyes témákhoz

A történelmi források kiadásának módszertani kérdései. Fons (2000)7.

- Istványi Géza*: A magyarnyelvű írásbeliség kialakulása. Bp., 1934.
- Benda Kálmán*: A Magyar Országgyűlési Emlékek szerkesztési és forrásközlési szabályzata, Századok (1974) 436–475.
- Papp László*: Magyar nyelvű levelek és okiratok formulái a XVI. sz.-ban. Bp., 1964.
- Varga J. János*: Rabtartás és rabkereskedelem a 16–17. sz. Batthyány nagybirtokon. In: Unger Mátyás emlékkönyv. szerk. E. Kovács Péter. Bp., 1991. 121–133.
- Varga J. János*: Hadizsákmány és rabkereskedelem, mint az emberi kapcsolatok formái a Dunántúlon a török hódoltság korában. LSz 1992. 3. 16–20.
- Zimányi Vera*: A rohonc-szalonaki uradalom jobbágysága a XVI–XVII. sz.-ban, Bp., 1968.
- Trócsányi Zoltán*: A régi magyar nyomtatványok nyelve és helyesírása. In: A magyar nyelvtudomány kézikönyve. 1935.
- Varjas Béla*: Paleográfiai útmutató 15–17. sz.-i magyar nyelvű kéziratok olvasásához. In: Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába. Hargittay Emil (szerk.) Bp. 1997. 326–340.
- Érszegi Géza*: Paleográfia, In: Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába. Hargittay Emil (szerk.) Bp., 1997. 61–74.
- Szabó István*: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948.
- Berlász Jenő*: Közintézményeink a XVI–XVIII. században. In: Régi könyvek és kéziratok. Szerk. Pintér Márta. Bp., 1974. 155–210.
- Mezey László*: A latin írás magyarországi történetéből. MKSz (1966) 1–9.
- Hargittay Emil*: A megszólító formulák és a társadalmi hierarchia összefüggései a XVII. századi magánlevelezésben. In: A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181–1981, szerk. Kállay István, Budapest, ELTE Sokszorító üzem, 1984
- Hopp Lajos*: A levélműfaj történetéből. In: Irodalom és felvilágosodás: tanulmányok, szerk. Szauder József, Tarmai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 501–566.
- Z. Karvalics László, Kiss Károly*: Információáramlás a kora újkorban, Budapest, Gondolat, 2004.

Szótárak, szójegyzékek

- Szabó T. Attila*: Erdélyi magyar szótörténeti tár. Bukarest, MEK.
- Burián János*: Latin-magyar szótár: a középiskolák számára. Bp., 1908.
- Györkösy Alajos*: Latin-magyar szótár = Dictionarium latino-hungaricum, Bp.,
- Varga Imre – Kiss Mária – Kövy Zsolt*: Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához, Bp., 1991. 18–44.
- Acsay István*: Latin szöveggyűjtemény az iskolai auktorokból rögtönzött fordítások gyakorlására: a középiskolák III-VIII. osztályai és az érettségi vizsgálat számára, Bp., 1914. 286–295.
- Eperjessy Kálmán – Juhász László*: Szemelvények a magyar történelem latinnyelvű kútfőiből. Bp., 1935. 239–266.
- Rác Imre*: Glossarium, Latin-magyar szójegyzék. Miskolc, 1998.
- Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára.
- Finály Henrik*: Latin-magyar iskolai szótár. Kolozsvár, 1858. (reprint kiadásban és CD-ROM-on is megjelent.)
- Pápai Páriz Ferenc*: Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latino-Germanicum. Bp., 1995. (reprint).
- Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Matthias Lexer. Zugleich als Supplement und alphabetischer Index zum Mittelhochdeutschen Wörterbuche von Benecke-Müller-Zarncke. Nachdruck der Ausg. Leipzig 1872-1878 mit einer Einleitung von Kurt Gärtner. 3 Bde. Stuttgart: S. Hirzel 1992.
(<http://www.woerterbuchnetz.de>)